

Marzena Świstak

Ustrój wspólności majątkowej małżonków

Studenckie Zeszyty Naukowe 8/11, 37-49

2005

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Ustrój wspólności majątkowej małżonków

Nowelizacja Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego, która dokonana została ustawą z dnia 17 czerwca 2004 r. o zmianie ustawy – Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz innych ustaw, w zasadniczy sposób zmieniła dotychczasowe stosunki majątkowe małżeńskie. Dostosowała je do aktualnej sytuacji społeczno-gospodarczej kraju, powstałej po 1989 roku, czyli po transformacji ustrojowej. Chodziło o to by uwzględnić odmienne warunki ekonomiczne między małżonkami oraz zasady gospodarki rynkowej, a także możliwość samodzielnego podejmowania przez małżonków działalności gospodarczej. Wprowadziła ona nowe instytucje, zaś dotychczasowe zmodyfikowała. Recypowała również niektóre sprawdzone instytucje z innych państw europejskich, jak np. z Niemiec instytucję umownej rozdzielności majątkowej z wyrównaniem dorobków (art. 51²). Wprawdzie przedmiot regulacji nie jest objęty zakresem prawa Unii Europejskiej, jednakże zostały uwzględnione postanowienia Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, sporządzonej w Rzymie w dniu 14 listopada 1950 r., w szczególności zawarte w art. 5 protokołu nr 7 (Równość praw małżonków). W myśl zasady tam wyrażonej, małżonkom przysługują równe prawa i obowiązki o charakterze cywilnoprawnym w stosunkach wynikających z małżeństwa zarówno między nimi, jak również w stosunkach z ich dziećmi w trakcie trwania małżeństwa i w związku z jego rozwiązaniem.¹

Ustawą z dnia 17 czerwca 2004 r. wprowadzono zmiany w przepisach regulujących stosunki majątkowe między małżonkami (Tytuł I Dział III). Przewidziano bowiem następujące ustroje majątkowe małżeńskie:

- 1) ustawowy ustrój majątkowy (art. 31);
- 2) umowne ustroje majątkowe, w których może wystąpić:
  - wspólność majątkowa (art. 48),
  - rozdzielność majątkowa (art. 51),
  - rozdzielność majątkowa z wyrównaniem dorobków;
- 3) przymusowy ustrój majątkowy (czasami to nie wola małżonków, a przepisy prawa decydują o kształcie stosunków majątkowych np. związek małżeński zawrze osoba całkowicie ubezwłasnowolniona,

---

¹ R. Szytk, *Małżeńskie ustroje majątkowe w praktyce notarialnej*, „Rejent” 2004, nr 6, s. 28.

wbrew zakazowi wynikającemu z art. 11 § 1 k.r.o., w braku spełnienia któregoś z innych warunków formalnych w ogóle nie dojdzie do powstania wspólności ustawowej małżeńskiej, albo ubezwłasnowolnienie nastąpi w czasie trwania związku małżeńskiego i nastąpi ustanie wspólności zgodnie z art. 53 k.r.o.).

Niezależnie od stosunków majątkowych łączących małżonków wprowadzono zasadę dotyczącą korzystania z lokalu i przedmiotów urządzenia domowego. Zgodnie z art. 28¹ k.r.o., jeśli prawo do mieszkania przysługuje jednemu z małżonków, drugi jest uprawniony do korzystania z tego mieszkania w celu zaspokojenia potrzeb rodziny. Tę regułę stosuje się odpowiednio do przedmiotów urządzenia domowego. Mimo, że konkluzję taką można było wyprowadzić z ogólnej zasady wspierania się małżonków i wzajemnej pomocy wyrażonej w art. 22 k.r.o., to ze względu na rangę jaką odgrywa w życiu rodziny zaspakajanie potrzeb mieszkaniowych, zmiana ta ma duże znaczenie.² Ponieważ przepis ten został umieszczony w dziale, który odnosi się do praw i obowiązków małżonków co oznacza, że odnosi się on do wszystkich ustrojów małżeńskich. Małżonek pozbawiony prawa do mieszkania może wystąpić do sądu z powództwem posesoryjnym. Takie samo prawo przysługuje dzieciom.

1. Ustawowy ustrój majątkowy

Podstawowym założeniem nowelizacji jest pozostawienie ustroju wspólności majątkowej jako ustroju ustawowego. Ustrój ten jednak silnie zmodyfikowano, głównie w zakresie przepisów o zarządzie majątkiem wspólnym małżonków i odpowiedzialności tym majątkiem za długi małżonków. Zgłaszano także postulaty by ustrój wspólności majątkowej zastąpić ustrojem rozdzielności majątkowej z wyrównaniem dorobków. Pomimo tych głosów można jednak stwierdzić, że ustrój ten najpełniej odzwierciedla istotę małżeństwa jako wspólnoty osobowo-majątkowej. Ponadto ustrój wspólności majątkowej jest głęboko zakorzeniony w tradycji prawa polskiego, natomiast ustrój rozdzielności majątkowej z wyrównaniem dorobków jest konstrukcją obcą, stąd przyjęcie go od razu za ustrój ustawowy byłoby, jak się wydaje, zbyt ryzykowne.

Zgodnie z brzmieniem art. 31 § 1: „z chwilą zawarcia małżeństwa powstaje między małżonkami *ex lege*, z mocy samego prawa, wspólność majątkowa (wspólność ustawowa) obejmująca przedmioty majątkowe nabyte w czasie jej trwania przez oboje małżonków lub jednego z nich (majątek wspólny). Przedmioty majątkowe nieobjęte wspólnością ustawową należą do majątku osobistego każdego z małżonków”. W stosunku

---

² A. Karnicka-Kawczyńska, J. Kawczyński, *Współwłasność jako szczególna forma własności. Problematyka i wzory pism*, Warszawa 2004, s. 148.

do poprzednio istniejącej definicji wspólności ustawowej rozszerzono nabycie praw majątkowych na każdego z małżonków. Przyjęcie takiego rozwiązania wydaje się korzystne dla obrotu cywilnoprawnego, ponieważ w stosunkach zewnętrznych częściej występuje jeden z małżonków. Musi jednak wystąpić aprobatą obojga małżonków na zasadach równości praw i obowiązków w małżeństwie (art. 23).

Z przepisu art. 31 § 1 wynika, że wspólność ustawowa powstaje z **chwilą zawarcia małżeństwa**. Należy więc wyjaśnić czym jest małżeństwo w rozumieniu polskiego ustawodawcy. Wyjaśnienie można znaleźć w art. 1 § 1 i 2 k.r.o. – „Małżeństwo zostaje zawarte gdy mężczyzna i kobieta jednocześnie obecni złożą przed kierownikiem urzędu stanu cywilnego oświadczenia, że wступują ze sobą w związek małżeński”. Podobnie sytuacja przedstawia się w małżeństwach wyznaniowych. Małżeństwo zostaje zawarte zgodnie z prawem polskim, jeżeli kobieta i mężczyzna zawierający związek małżeński, podlegający prawu wewnętrznemu kościoła lub innego związku małżeńskiego, w obecności duchownego oświadczą wolę jednoczesnego jego zawarcia, a ten zgłosi ów fakt kierownikowi USC. Następnie kierownik urzędu stanu cywilnego sporządzi akt małżeństwa. Uważa się je za zawarte z chwilą złożenia oświadczenia woli w obecności duchownego. Gdy mimo niezachowania przepisów akt małżeństwa został sporządzony, każdy, kto ma w tym interes prawny, może wystąpić z powództwem o ustalenie nieistnienia małżeństwa.³

Problem teoretyczny, aczkolwiek możliwy do zaistnienia powstaje, gdy mamy do czynienia z małżeństwem bigamicznym. Sytuacja jest to rzadka, ale nie wykluczona. Doktryna w tej sprawie nie zajmuje jednolitego stanowiska. Przyjmuje się za priorytet interes osoby znajdującej się w dobrej wierze. Według A. Karnickiej-Kawczyńskiej i J. Kawczyńskiego, ze względu na istnienie art. 13 § 2 k.r.o. o unieważnieniu związku bigamicznego, należałoby się przychylić do poglądu, zgodnie z którym istnieje możliwość wysunięcia żądania o stwierdzenie uścienia wspólności ustawowej z datą wsteczną. Przyjmuje się, że wspólność ustawowa małżeńska nie powstaje w związkach, w których jedna ze stron jest ubezwłasnowolniona, mimo wydanego przez sąd zezwolenia na ich zawarcie.

Wspólność ustawowa małżeńska zaliczana jest do współwłasności łącznej (tzw. niepodzielnej ręki), beзуłamkowej i bezudziałowej, czyli żadne z małżonków nie ma określonego w ułamku udziału w majątku wspólnym. Dopóki trwa wspólność małżeńska nie można wydzielić udziałów małżonków. Co więcej w czasie trwania ustawowej wspólności małżeńskiej nie mogą małżonkowie wydzielić udziałów, umownie podzielić majątku objętego wspólnością, ani zgłosić takiego żądania przed sądem. Żad-

³ R. Szytk, *op.cit.*, s. 30.

ne z małżonków w czasie obowiązywania wspólności majątkowej nie może rozporządzać ani zobowiązywać się do rozporządzenia takim udziałem w majątku, jaki przypadłby mu z chwilą zaprzestania jej istnienia. Taka umowa o podział lub rozporządzenie są nieważne. W przypadku ustawowej wspólności majątkowej małżeńskiej mamy do czynienia z jednym majątkiem wspólnym małżonków oraz dwoma majątkami odrębnymi każdego z nich. Ustawowa wspólność majątkowa obejmuje przedmioty i prawa (wszystkie prawa rzeczowe, wierzytelności oraz ekspektatywy praw) nabyte po dacie jej powstania. Niedawno jeszcze uważano, że przedmiotem wspólności ustawowej mogą być tylko prawa majątkowe.⁴

Majątek wspólny

Przywoływany wcześniej art. 31 k.r.o. zawiera, w porównaniu z dawnym brzmieniem § 2, który wylicza składniki majątkowe wchodzące automatycznie do majątku objętego ustawową wspólnością.

Do majątku wspólnego więc należą w szczególności:

- 1) pobrane wynagrodzenie za pracę i dochody z innej działalności zarobkowej każdego z małżonków,
- 2) dochody z majątku wspólnego oraz z majątku osobistego każdego z małżonków,
- 3) środki zgromadzone na rachunku otwartego lub pracowniczego funduszu emerytalnego każdego z małżonków.

Ustawodawca odszedł od określenia „majątek dorobkowy” na rzecz „majątek wspólny”. Majątek wspólny stanowią przedmioty nabyte w czasie trwania wspólności ustawowej przez obydwoje małżonków lub przez jednego z nich. Ustawodawca celowo zrezygnował z tego określenia, ponieważ wprowadzono nowy ustrój umowy, tzw. „rozdzielczość majątkowa z wyrównaniem dorobku”, w którym pojęcie „dorobku” rozumiane jest inaczej niż w dotychczasowym brzmieniu art. 31 k.r.o.

Ogólna reguła jednak nie została zmieniona. Nadal istnieją dwie przesłanki: pozytywna i negatywna. Pozytywną przesłanką do zaliczenia danego przedmiotu majątkowego do majątku wspólnego jest fakt jego nabycia przez któregokolwiek z małżonków w czasie trwania wspólności ustawowej. Przesłankę negatywną stanowi okoliczność, że dany przedmiot majątkowy został wyłączony z majątku wspólnego na podstawie art. 33 k.r.o., który to wyczerpująco określa skład majątków osobistych (wcześniej przed nowelizacją nazywano je „odrębnymi”).

Ponadto należy pamiętać, że przepis ten wymienia jedynie przykładowe składniki majątku wspólnego i bez tego wyliczenia i tak wymienione w nim przedmioty majątkowe stanowiłyby składnik majątku wspólnego.

---

⁴ A. Karnicka-Kawczyńska, J. Kawczyński, *op.cit.*, s. 150.

Utrzymano bowiem zasadę podstawową, określoną w art. 31 § 1 k.r.o., która już dotychczas dawała podstawy do konstruowania przez Sąd Najwyższy domniemania przynależności konkretnych przedmiotów majątkowych do majątku wspólnego, o ile nie zostały wymienione w art. 33 k.r.o.⁵ Jeśli chodzi o zmianę sformułowań, to dotychczas istniejący zwrot: „wynagrodzenie za inne usługi świadczone osobiście” zastąpiono zwrotem „dochody z innej działalności zarobkowej”, które bardziej przystają do obecnych realiów społeczno-gospodarczych. W punkcie 3 tego przepisu wymieniono środki zgromadzone na rachunku otwartym lub pracowniczego funduszu emerytalnego każdego z małżonków. Do tej pory to zagadnienie mogło budzić wątpliwości.

Przy nowelizacji kodeksu ustawodawca nadal nie rozstrzygnął, czy do majątku wspólnego wchodzi jedynie „czysty” dochód z majątku osobistego, tj. po odliczeniu kosztów jego uzyskania (S. Breyer, S. Gross, T. Smyczyński) czy też cały przychód bez odliczania kosztów jego uzyskania (J.St. Piątowski). Są argumenty, które przemawiają za przyjęciem pierwszego rozwiązania (głównie wykładnia funkcjonalna), za drugim głównie przemawia wykładnia językowa i systemowa, w szczególności porównanie z art. 103 k.r.o.

Majątki osobiste

W miejsce majątku odrębnego wprowadzono pojęcie majątku osobistego każdego z małżonków, recypując w większości dotychczasową regulację prawną z niewielkimi modyfikacjami, z wyjątkiem art. 33 pkt 3 i 10, którym nadano nowe brzmienie. Aktualnie do majątku osobistego każdego z małżonków należą:

- 1) przedmioty majątkowe nabyte przed powstaniem wspólności ustawowej;
- 2) przedmioty majątkowe nabyte w drodze dziedziczenia, zapisów lub darowizny, chyba że spadkodawca lub darczyńca postanowił inaczej;
- 3) prawo majątkowe wynikające ze wspólności łącznej, podlegające odrębnym przepisom. (Nastąpi to wtedy, gdy zbiegną się majątki spółki cywilnej (art. 861 § 1 k.c.) i spółek osobowych, a mianowicie jawnej (art. 22 § 1 k.s.h.), partnerskiej (art. 86 § 1 k.s.h.), komandytowej (art. 102 k.s.h.) i komandytowo-akcyjnej (art. 125 k.s.h.) z majątkami małżonków).⁶ Istotne *novum* polega na przynależności tych praw do majątków osobistych każdego z małżonków oraz zastosowania w tym przedmiocie przepisów odrębnych, właściwych dla danej wspólności łącznej. Można stwierdzić, że zasadę tę stosuje się do wszystkich układów ma-

⁵ Zob. wyrok SN z dnia 17 maja 1985 r., III CRN 119/85, OSP 1986, nr 9, poz. 185.

⁶ Zob. R Sztyk, *op.cit.*, s. 27.

jątków małżonków ze spółkami. Wystąpi to wtedy, gdy tylko jeden z małżonków jest współnikiem, każdy z małżonków jest współnikiem oraz kiedy każdy z małżonków jest współnikiem innej spółki względnie spółki zawiązanej przez oboje małżonków. Przyjęte rozwiązanie odpowiada współczesnym regulacjom państw europejskich. Stwarza czytelne układy majątkowe między małżonkami a tymi podmiotami. Znosi utrudnienia w podejmowania działalności gospodarczej przez małżonków. Poprzednio nie uwzględniano tych przesłanek, co zmuszało niekiedy do składania przez małżonków niezgodnych ze stanem faktycznym oświadczeń o charakterze majątku wniesionego do spółki. Powodowały one trudności przy dokonywaniu np. czynności notarialnych;

- 4) przedmioty majątkowe służące wyłącznie do zaspokojenia osobistych potrzeb jednego z małżonków;
- 5) prawa niezbywalne, które mogą przysługiwać tylko jednej osobie (chodzi tu o np. roszczenia alimentacyjne);
- 6) przedmioty uzyskane z odszkodowania za uszkodzenie ciała lub wywołanie rozstroju zdrowia albo z tytułu zadośćuczynienia za doznaną krzywdę, z wyjątkami tam opisanymi, określonymi w ustawie;
- 7) wierzytelności z tytułu wynagrodzenia za pracę lub z tytułu innych działalności zarobkowych jednego z małżonków;
- 8) przedmioty majątkowe uzyskane z tytułu nagrody za osobiste osiągnięcia jednego z małżonków;
- 9) prawa autorskie i prawa pokrewne, prawa własności przemysłowej oraz inne prawa twórcy;
- 10) przedmioty majątkowe nabyte w zamian za składniki majątku osobistego, chyba że przepis szczególny stanowi inaczej.

W ten sposób została wprowadzona surogacja w pełnym rozmiarze, w miejsce poprzedniej, ograniczonej do przedmiotów majątkowych nabytych przed powstaniem wspólności ustawowej lub przez dziedziczenie, zapis albo darowiznę. Zgodzić się należy z motywacją prawodawcy, że decydujący wpływ na przyjęcie tego rozwiązania wywarły względy ekonomiczne, słusznościowe i jurydyczne.⁷ Zasada ta zmierza do ograniczenia zakresu wspólnego majątku i rozszerzenia granic majątku osobistego każdego z małżonków. To w konsekwencji ma zwiększyć szansę wierzyciela jednego z małżonków na spłatę długu, w sytuacjach opisanych w art. 41 § 2 i 3 k.r.o.

Zastosowanie tej zasady wymagać będzie precyzyjnego rozgraniczenia i właściwej subsumpcji poszczególnych stanów faktycznych. Nie ma problemów w sytuacji, gdy jeden z małżonków wykorzysta jakiegokolwiek składnik swojego dotychczasowego majątku osobistego (np. odziedzicz-

---

⁷ Uzasadnienie do projektu ustawy z dnia 23 kwietnia 2003 r. (druk sejmowy nr 1566).

ny) w celu nabycia w zamian innego składnika dla siebie (np. zakupu określone dobro). Nie zawsze jednak zamiana przedmiotu należącego do majątku osobistego na inny przedmiot majątkowy spowoduje zastosowanie zasady surogacji, np. pobranie należności wynikającej z wierzytelności o wynagrodzenie za pracę lub wynikającej z innej działalności zarobkowej. Pobrana należność zostanie zaliczona do majątku wspólnego małżonków na podstawie art. 31 § 2 pkt 1 k.r.o. jako przepisu szczególnego w rozumieniu art. 33 pkt 10. Identyfikacja należy zakwalifikować np. dochody z praw autorskich i pokrewnych, praw własności przemysłowej i innych praw twórcy. Wątpliwości powstają również w wypadkach wydatkowania przez każdego z małżonków pewnych kwot z majątku osobistego na majątek wspólny (możliwe są dwa warianty: przedmiot majątkowy już istnieje – np. chodzi o pokrycie z majątku osobistego jednego małżonka kosztów remontu wspólnego domu lub jest dopiero nabywany – np. zakup nowego domu na współwłasność ze środków pochodzących z majątków osobistych obojga małżonków) albo na rzecz majątku osobistego współmałżonka (np. na remont kawalerskiego samochodu). Według J. Strzebińczyka, wszystkie trzy przypadki powinny być kwalifikowane tradycyjnie jako nakłady z majątków osobistych na majątek wspólny lub majątek osobisty współmałżonka, z wykluczeniem zasady surogacji.⁸

Obowiązuje nadal klauzula, że „przedmioty zwykłego urządzenia domowego, służące do użytku obojga małżonków, są objęte wspólnością ustawową także wtedy, gdy zostały nabyte przez dziedziczenie, zapis lub darowiznę, chyba że spadkodawca lub darczyńca postanowił inaczej” (art. 34 k.r.o.).

Dodano natomiast art. 34¹ w którym postanowiono, że „każdy z małżonków jest uprawniony do współposiadania rzeczy wchodzących w skład majątku wspólnego oraz do korzystania z nich w zakresie zgodnym ze współposiadaniem i korzystaniem z rzeczy przez drugiego małżonka, jednakże żaden z małżonków nie może żądać podziału majątku wspólnego w czasie trwania wspólności ustawowej, jak również rozporządzać albo też zobowiązywać się do rozporządzania udziałem, który w razie ustania wspólności przypadnie mu lub w poszczególnych przedmiotach należących do tego majątku” (art. 35). Wynika to z charakteru współwłasności łącznej, której udział może być nieznan.⁹

⁸ J. Strzebińczyk, Nowelizacja przepisów kodeksu rodzinnego i opiekuńczego w zakresie małżeńskiego prawa majątkowego (cz. 1), „Rejent” 2004, nr 8, s. 149–150.

⁹ Zob. A. Stelmachowski, Modele własności i ich uwarunkowanie społeczno-ustrojowe (w:) System prawa prywatnego, t. III: Prawo rzeczowe, pod red. T. Dybowskiego, Warszawa 2003, s. 228.

Z bezudziałowego charakteru małżeńskiej wspólności ustawowej wynika bezudziałowy charakter współposiadania składników majątku wspólnego. Przez sam fakt powstania lub istnienia małżeńskiej wspólności ustawowej jedno z małżonków nie staje się jednak posiadaczem samodzielnym tylko dlatego, że taki przymiot ma drugie z małżonków.¹⁰ Nie oznacza to jednak, że drugie z małżonków nie odnosi korzyści ze skutków posiadania wykonywanego przez współmałżonka np. zasiedzenia jest to już skutek wynikający nie z przepisów o posiadaniu, ale z Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego. Współposiadanie małżonków określone w przytoczonym przepisie pozwala każdemu z małżonków na swobodne posiadanie i korzystanie z mienia stanowiącego majątek wspólny, ograniczone jedynie prawem posiadania tego mienia przez współmałżonka.¹¹

Zarząd majątkiem wspólnym

Głębokie zmiany dotknęły także sposobu zarządzania majątkiem wspólnym. Dotychczas art. 36 § 1 odnosił się do czynności tzw. zwykłego zarządu, natomiast art. 36 § 2 k.r.o. dotyczył również tzw. czynności przekraczających zakres zwykłego zarządu. Obecnie zrezygnowano z podziału na czynności zwykłego zarządu i czynności przekraczające zwykły zarząd. Nie było jednak ustawowej definicji tych pojęć. Obecnie w zmodyfikowanym art. 36 § 2 zdanie 2 k.r.o. ustawodawca umieścił definicję zarządu. Wykonywanie zarządu więc „obejmuje czynności, które dotyczą przedmiotów majątkowych należących do majątku wspólnego, w tym czynności zmierzające do zachowania tego majątku”.

Zachowano także zasadę autonomii małżonków, ponieważ każdy z nich może nadal samodzielnie zarządzać majątkiem wspólnym, „chyba że przepisy szczególne stanowią inaczej”(art. 36 § 2 zdanie 1 k.r.o. po nowelizacji). Autonomia małżonków nie wyklucza jednak obowiązku współdziałania w zarządzie majątkiem wspólnym. Ustawodawca skonkretyzował ten obowiązek, wymieniając przykładowo mieszczące się w jego ramach wzajemne udzielanie informacji o stanie wspólnego majątku, o wykonywaniu zarządu wspólnym majątkiem oraz o zobowiązaniach obciążających majątek wspólny (art. 36 § 1). Wskazanie takich choćby przykładowych elementów jest potrzebne po to by np. sąd mógł podjąć ingerencję na podstawie art. 40 k.r.o.

Zasada autonomii została wyłączona co do zasady w dwóch sytuacjach:

---

¹⁰ Orzeczenie SN z dnia 9 września 1977 r., II CR 304/77, OSNCP 1978, nr 7, poz. 111.

¹¹ K. Gromek, Komentarz do kodeksu rodzinnego i opiekuńczego. Suplement – Małżeński ustrój majątkowy i inne przepisy, Warszawa 2004, s. 10.

- 1) w odniesieniu do przedmiotów majątku wspólnego służących jednemu tylko małżonkowi do wykonywania zawodu lub prowadzenia działalności zarobkowej, którymi może zarządzać samodzielnie. Współmałżonek uzyskał jedynie możliwość dokonywania niezbędnych, bieżących czynności wymienionymi przedmiotami w razie przemijającej przeszkody dotyczącej pierwszego małżonka (art. 36 § 3 k.r.o.);
- 2) w wypadku czynności wymienionych taksatywnie w art. 37 § 1, a więc:
  - a) dokonania czynności prawnej prowadzącej do:
    - zbycia, obciążenia, odpłatnego nabycia nieruchomości albo użytkowania wieczystego oraz do oddania nieruchomości do używania lub pobierania z nich pożytku (najem, dzierżawa, art. 659 § 1 k.c.);
    - zbycia, obciążenia, odpłatnego nabycia prawa rzeczowego, którego przedmiotem jest budynek lub lokal. Budynki trwale związane z gruntem są w zasadzie częścią składową nieruchomości, zgodnie z paremią *superficies solo cedit* (art. 48 k.c.). Tylko wyjątkowo, na mocy odrębnych ustaw, stają się przedmiotem odrębnej własności i są objęte samodzielnym obrotem prawnym;¹²
    - zbycia, obciążenia, odpłatnego nabycia i wydzierżawienia gospodarstwa rolnego lub przedsiębiorstwa. (Przepis nie określa bliżej tych praw, dlatego należy odnieść się do przepisów ogólnych. W stosunku do gospodarstwa rolnego obowiązuje definicja zawarta w art. 553 k.c., ale przy zbyciu i nabyciu także w zw. z art. 2 ust. 2 ustawy z dnia 11 kwietnia 2003 r. o kształtowaniu ustroju rolnego, czyli gospodarstwo rolne powinno posiadać obszar nie mniejszy niż 1 ha użytków rolnych. W zakresie przedsiębiorstwa należy odnieść się do definicji przewidzianej w art. 551 k.c.);
  - b) darowizny z majątku wspólnego, z wyjątkiem drobnych darowizn zwyczajowo przyjętych.

Dla ochrony majątku wspólnego przed nieojalnym, lekkomyślnym i niegospodarnym podejmowaniem czynności przez jednego z małżonków, wprowadzono także możliwość wniesienia sprzeciwu przez drugiego małżonka, przeciwko zamierzonej przez tamtego czynności. Zasada ta nie obowiązuje w stosunku do „bieżących czynności życia codziennego lub zmierzających do zaspokojenia zwykłych potrzeb rodziny albo podejmowanych w ramach działalności zarobkowej. Sprzeciw jest skuteczny, gdy osoba trzecia mogła się z nim zapoznać przed dokonaniem czynności” (art. 36¹). Ma on charakter działania prewencyjnego. Rozstrzygnięcie sprawy może nastąpić na podstawie orzeczenia sądowego w wyniku wniesionego powództwa o pozbawienie małżonka prawa zarządu majątk-

---

¹² Zob. E. Gniewek, Kodeks cywilny. Księga druga. Własność i inne prawa rzeczowe. Komentarz, Kraków 2001, s. 81; S. Breyer, Przeniesienie własności nieruchomości, Warszawa 1975, s. 47.

kiem wspólnym (art. 40) lub o ustanowienie rozdzielności majątkowej (art. 52), stosując odpowiednio dyspozycję art. 39.

Ustawodawca w § 2–4 art. 37 wypowiedział się na temat skuteczności czynności prawnych małżonka dokonanych bez wymaganej zgody drugiego. Ważność umowy zawartej przez jednego z małżonków – bez wymaganej zgody drugiego – „zależy od jej potwierdzenia przez drugiego małżonka. Druga strona może wyznaczyć małżonkowi, którego zgoda jest wymagana, odpowiedni termin do potwierdzenia umowy. Po bezskutecznym upływie wyznaczonego terminu”, jest „wolna” od umowy. W razie gdy osoba trzecia w wyniku tej umowy nabywa prawo lub zostaje zwolniona od obowiązku, stosuje się odpowiednio przepisy o ochronie osób, które w dobrej wierze dokonały czynności prawnej z osobą nieuprawnioną do rozporządzania prawem (art. 38). Ustawodawca zrezygnował ostatecznie z przewidywanego w projektach ograniczenia zastosowania art. 38 k.r.o. jedynie do czynności odpłatnych. „Jednostronna czynność prawna dokonana bez wymaganej zgody drugiego małżonka jest nieważna.”

W przypadku gdy „jeden z małżonków odmawia zgody wymaganej do dokonania czynności albo jeżeli porozumienie z nim napotyka trudne do przewyciężenia przeszkody, drugi małżonek może zwrócić się do sądu o zezwolenie na dokonanie czynności. Zostanie ono udzielone wówczas, jeżeli dokonania czynności wymaga dobro rodziny” (art. 39 k.r.o.).

„Z ważnych powodów sąd może na żądanie jednego z małżonków pozabawić drugiego samodzielnego zarządu majątkiem wspólnym. Sąd może także postanowić, że na dokonanie czynności wymienionych w art. 37 § 1 w miejsce zgody małżonka będzie potrzebne zezwolenie sądu. Oba postanowienia mogą być uchylone w razie zmiany okoliczności” (art. 40 k.r.o.).

Udzielenie zezwolenia na dokonanie czynności, do której potrzebna jest zgoda drugiego małżonka lub której drugi małżonek się sprzeciwił, może nastąpić dopiero po umożliwieniu złożenia wyjaśnień małżonkowi wnioskodawcy, chyba że jego wysłuchanie nie jest możliwe lub celowe (art. 565 § 1 k.p.c.).

2. Umowne ustroje majątkowe – wspólność majątkowa

Umowa majątkowa małżeńska jest samodzielną instytucją Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego, regulującą przyszły ustrój majątkowy małżonków. Nie mają do niej zastosowania przepisy dotyczące przeniesienia własności nieruchomości (art. 157 § 1 k.c.) oraz inne ograniczenia ustawowe. Treść umowy powinna zawierać istotę umowy majątkowej małżeńskiej, określającą zakres regulacji wzajemnych praw majątkowych. Umowa jest skuteczna z chwilą jej zawarcia i nie może działać wstecz. Generalnie zmodyfikowano rozdziały II i III działu III, wprowadzając wspólność majątkową i rozdzielność majątkową, a także przymusowy ustrój majątkowy. Nadal małżonkowie mogą na zasadzie art. 47 § 1 za-

wrzeć umowę w formie aktu notarialnego, na podstawie której wspólność ustawową rozszerzą lub ograniczą albo też ustanowią rozdzielność majątkową lub rozdzielność majątkową z wyrównaniem dorobków. Umowa taka może być sporządzona przed zawarciem małżeństwa. Skuteczność umów przedmażeńskich następuje z chwilą zawarcia małżeństwa. Zawarcie umowy z małoletnim, niemającym zdolności do czynności prawnych z powodu nieosiągnięcia wieku, jest możliwe z zastrzeżeniem jej potwierdzenia z chwilą osiągnięcia pełnej zdolności do czynności prawnych lub z chwilą zawarcia małżeństwa (art. 63 § 2 k.c.). Zezwolenie władzy opiekuńczej będzie konieczne, jeżeli wspólność ustawowa zostanie rozszerzona i umową będą objęte składniki majątkowe małoletniego (art. 101 § 1).

Umowy mogą być zmienione lub rozwiązane w formie aktu notarialnego. Rozwiązanie umowy nie może nastąpić z mocą wsteczną. Skuteczność zmiany umowy nastąpi wówczas, gdy zostaną o tym powiadomione osoby trzecie. Małżonek może powoływać się wobec innych osób na tę umowę, ale tylko wtedy, gdy zawarcie jej oraz rodzaj były tym osobom wiadome. Rozwiązanie jej w czasie trwania małżeństwa powoduje powstanie między małżonkami wspólności ustawowej, chyba że strony postanowiły inaczej.¹³

W razie ustanowienia umową wspólności majątkowej stosuje się do niej odpowiednio przepisy o wspólności ustawowej (art. 48).

Przez umowę majątkową małżeńską nie można rozszerzyć wspólności na:

- 1) przedmioty majątkowe, które przypadną małżonkowi z tytułu dziedziczenia, zapisu lub darowizny,
- 2) prawa majątkowe ze wspólności łącznej, do których stosują się przepisy szczególne,
- 3) prawa niezbywalne, które mogą przysługiwać tylko jednej osobie,
- 4) wierzytelności z tytułu odszkodowania za uszkodzenie ciała lub wywołanie rozstroju zdrowia, o ile nie wchodzi one do wspólności ustawowej, jak również wierzytelności z tytułu zadośćuczynienia za doznaną krzywdę,
- 5) niewymagalne jeszcze wierzytelności o wynagrodzenie za pracę lub z tytułu innej działalności zarobkowej każdego z małżonków.

W razie gdy wierzytelność powstała przed rozszerzeniem wspólności, wierzyciel, którego dłużnikiem jest tylko jeden małżonek, może żądać zaspokojenia także z tych przedmiotów majątkowych, które należałyby do majątku osobistego dłużnika w razie niezawarcia umowy.

W przypadku ustania wspólności udziały małżonków są równe, chyba że umowa majątkowa małżeńska stanowi inaczej.

---

¹³ Zob. R Sztuk, *op.cit.*, s. 31.

Paragraf 2 niniejszego artykułu dodaje, że w razie wątpliwości uważa się, że przedmioty służące wyłącznie do zaspakajania osobistych potrzeb jednego z małżonków nie zostały włączone do wspólności.

Ustanie wspólności majątkowej

Kwestie ustania wspólności majątkowej w czasie trwania małżeństwa reguluje art. 52–54 k.r.o. Zgodnie z treścią tych przepisów, jeśli przemawiają za tym ważne powody, każdy z małżonków może żądać zniesienia przez sąd wspólności majątkowej zarówno ustawowej i majątkowej. Wtedy ustaje ona z dniem oznaczonym w wyroku, który ją znosi. Jedynie w wyjątkowych wypadkach sąd może ustanowić rozdzielność majątkową z dniem wcześniejszym niż dzień wytoczenia powództwa. Nastąpić to może wtedy, jeżeli małżonkowie żyli w rozłączeniu.

Obie wspólności (zarówno ustawowa, jak i umowna) ustają *ex lege*, z mocy samego prawa, w razie ubezwłasnowolnienia jednego z małżonków lub ogłoszenia upadłości jednego z małżonków.

Uchylenie ubezwłasnowolnienia oraz umorzenie, ukończenie lub uchylenie postępowania upadłościowego powoduje powstanie między małżonkami ustawowego ustroju majątkowego.

Zmodyfikowano stosunki majątkowe między małżonkami w razie orzeczenia separacji. Recypowano zasadę, że orzeczenie separacji powoduje powstanie między nimi rozdzielności majątkowej. Zniesienie zaś separacji skutkuje powstaniem między małżonkami ustawowego ustroju majątkowego. Jednak na zgodny wniosek małżonków sąd orzeka o utrzymaniu między nimi rozdzielności majątkowej.

Co do problematyki skutków ustania wspólności ustawowej ustawodawca do czasu nowelizacji przewidywał aż dwa odesłania. Z art. 42 k.r.o. (w dawnym brzmieniu) wynikał nakaz odpowiedniego stosowania, w odniesieniu do majątku, który był objęty wspólnością, przepisów o wspólności w częściach ułamkowych, natomiast w art. 46 k.r.o. odsyłano przy podziale wspólnego majątku małżonków do przepisów o dziale spadku. Z kolei pierwszy przepis regulujący kwestie związane ze wspólnością majątku spadkowego i działem spadku (art. 1035 k.c.) ponownie odsyła do przepisów o współwłasności w częściach ułamkowych (zamknięty krąg). Nowelizacja usunęła tę zbędną wielopiętrowość odesłań, przesadzając w art. 46 k.r.o., że „w sprawach nie uregulowanych w artykułach poprzedzających od chwili ustania wspólności ustawowej do majątku, który był nią objęty, jak również do podziału tego majątku, stosuje się odpowiednio przepisy o wspólności”. Zastosowana technika upraszcza przepisy Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego, ale nie zmienia końcowego efektu.¹⁴

---

¹⁴ J. Strzebińczyk, *op.cit.*, s. 162–163.

Konsekwencją ustania wspólności ustawowej jest skonkretyzowanie wysokości udziałów w majątku wspólnym. Utrzymano ogólną zasadę równości udziałów obojga małżonków (niezmieniony art. 43 § 1 k.r.o.) oraz identyczne okoliczności, których wystąpienie uzasadnia, w świetle § 2 i 3 tego artykułu, żądanie sądowego ustalenia innej wysokości udziałów (ważne powody oraz stopień, w jakim każdy z małżonków przyczynił się do powstania wspólnego majątku, z uwzględnieniem w tym zakresie nakładu osobistej pracy przy wychowaniu dzieci i we wspólnym gospodarstwie domowym). Sytuacje, których zaistnienie uzasadniać będzie żądanie nierównego ustalenia udziałów także przez spadkobierców zmarłego małżonka rozszerzono o wypadek, kiedy spadkodawca wystąpił o orzeczenie separacji.¹⁵

Literatura:

- Breyer S., Przeniesienie własności nieruchomości, Warszawa 1975
Gniewek E., Kodeks cywilny. Księga druga. Własność i inne prawa rzeczowe. Komentarz, Kraków 2001
Gromek K., Komentarz do Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego. Supplement – Małżeński ustrój majątkowy i inne przepisy, Warszawa 2004
Karnicka-Kawczyńska A., Kawczyński J., Współwłasność jako szczególna forma własności. Problematyka i wzory pism, Warszawa 2004
Stelmachowski A., Modele własności i ich uwarunkowanie społeczno-ustrojowe (w) System prawa prywatnego, t. III: Prawo rzeczowe, pod red. T. Dybowskiego, Warszawa 2003
Strzebińczyk J., Nowelizacja przepisów Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego w zakresie małżeńskiego prawa majątkowego (cz. 1), „Rejent” 2004, nr 8
Szytk R., Małżeńskie ustroje majątkowe w praktyce notarialnej, „Rejent” 2004, nr 6
Uzasadnienie do projektu ustawy z dnia 23 kwietnia 2003 r. (druk sejmowy nr 1566)

---

¹⁵ *Ibidem*, s. 163.